

Терещенко О.В.
адвокат, м. Київ

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ВАЛЮТНІ ОБМЕЖЕННЯ: ДІАЛЕКТИКА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Лібералізація валютного ринку є досить складним явищем, яке має неоднозначний вплив на національну економіку, свої переваги та недоліки. Основним наслідком лібералізації в розвинутих країнах стало формування сприятливого ділового та інвестиційного клімату, а також умов для накопичення капіталу та економічного зростання. А сама лібералізація валютного ринку є результатом тривалого еволюційного розвитку, що мав необхідну базу і передумови, передусім у формі зміцнення конкурентоспроможності національних економік та їх інвестиційної привабливості.

В Україні розмови про лібералізацію валютного ринку тривають вже друге десятиліття, але усі спроби виявлялися невдалими, а результати шоковими через непослідовність заходів реформування і відсутність необхідних умов [1, с. 79]. У поточний час після підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС лібералізація валютних відносин стала, з одного боку, обов'язком нашої країни щодо забезпечення вільного руху капіталу, з іншого – реальністю, яка потребує узагальнення, критичної оцінки і переосмислення. Необхідність визначення ключових параметрів національної економіки, на які вплине лібералізація валютного ринку, обумовлює актуальність статті.

Сучасною ознакою валютного ринку України є лібералізація валютних відносин, що визначається такими принципами: свобода здійснення валютних операцій, ризикоорієнтованість, прозорість, достатність, ефективність, самостійність та ринковість валютного регулювання. Основними критеріями ступеня лібералізації валютного ринку є агресивність валютних інтервенцій і жорсткість валютних обмежень. Стратегія лібералізації валютного ринку в Україні передбачає виділення трьох етапів: нульовий – лібералізація операцій із поточним рахунком та з прямими іноземними

інвестиціями, перший — лібералізація портфельних інвестицій та процесу кредитування підприємств, другий – лібералізація фінансових операцій домогосподарств.

Філософією регулювання Національним банком валютного ринку є теоретична конструкція – дозволено все, що не заборонено, яка прийшла на зміну заборони всього, що прямо не дозволено. Її виникненню сприяло прийняття у 2018 році Закону України «Про валюту і валютні операції» [2], на підставі якого НБУ на початку 2019 року прийняв ряд постанов, які містять дорожню карту зняття валютних обмежень і зміну принципів проведення валютних інтервенцій. Новелою зазначеного Закону є заміна поняття валютний контроль на валютний нагляд як систему заходів, спрямованих на забезпечення дотримання суб'єктами валютних операцій і уповноваженими установами валютного законодавства. Об'єктом валютного контролю була кожна валютна операція, в основі організації валютного нагляду лежить ризик-орієнтований підхід, коли великим ризикам приділяється більше уваги, малим – менше.

Серед прогресивних норм Закону України «Про валюту і валютні операції» слід відмітити такі: відміна індивідуальних ліцензій (дозволів НБУ на проведення валютних операцій), подовження граничних термінів розрахунків за зовнішньоторговельними контрактами, скасування штрафних санкцій у формі заборони здійснення зовнішньоекономічної діяльності за порушення граничних термінів розрахунків тощо. Проте можливість запровадження НБУ дозволів та (або) лімітів на проведення окремих валютних операцій залишається відповідно до статті 12 «Заходи захисту».

Наприкінці 2020 року Національним банком України було затверджену Стратегію валютних інтервенцій як безстроковий документ [3]. Вона ґрунтується на попередній п'ятирічній Стратегії валютних інтервенцій на 2016–2020 роки, яка сприяла розвитку валютного ринку, адаптації його учасників до плаваючого курсоутворення, а також реалізації політики валютної лібералізації.

В оновленій стратегії також зазначається, що в процесі валютного регулювання НБУ намагатиметься мінімізувати використання валютних інтервенцій в міру розвитку фінансових ринків,

підвищення їх здатності до саморегулювання, валютної лібералізації тощо. Стратегія валютних інтервенцій визнає пріоритет облікової ставки як основного інструмента грошово-кредитної політики, ґрунтується на принципах відповідності режимам інфляційного таргетування і плаваючого курсоутворення, мінімальної достатності, рівності умов для суб'єктів ринку і конструктивній невизначеності параметрів і тактики проведення. Валютні інтервенції не мають спотворювати фундаментальний напрям руху валютного курсу, а передумовами їх проведення є обмежена можливість валютного ринку до само збалансування внаслідок наявних валютних обмежень. По мірі послаблення/скасування останніх, збільшення глибини та ліквідності валютного ринку, зменшення доларизації національної економіки роль валютних інтервенцій як інструмента грошово-кредитної політики поступово знижуватиметься.

Відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції» [2] валютні обмеження встановлюються з метою забезпечення стабільності фінансової системи і рівноваги платіжного балансу України. При цьому пов'язані з ними заходи захисту, їх строки та обсяги мають відповідати масштабам і структурі системних ризиків, що загрожують валютній стабільності. Рішення про застосування заходів захисту приймається Радою НБУ на основі затвердження думки про існування кризової ситуації на її засіданні на термін, що не може перевищувати 18 місяців протягом 24 місяців, починаючи з дня першого запровадження відповідного заходу захисту.

Основними валютними обмеженнями, які було скасовано з початку 2019 року, є: обов'язковий продаж валютної виручки, резервування національної валюти для купівлі іноземної, репатріація дивідендів, заборона купівлі іноземної валюти за кредитні кошти та взаємозаліку валютних зобов'язань, гранична сума купівлі іноземної валюти фізичними особами в межах 150 тис. грн. на день, репатріація коштів від продажу облігацій і нелістингових цінних паперів. Скасування обмежень на репатріацію дивідендів сприяло покращенню інвестиційного клімату, підвищенню привабливості національної економіки для іноземного капіталу. Також відмінено процедуру обов'язкової реєстрації кредитних договорів із нерезидентами, натомість інформація про них надається до

Національного банку України для статистичних цілей через інформаційну систему НБУ «Кредитні договори з нерезидентами», також позичальники-резиденти України отримали право дострокового погашення процентів за кредитними договорами з нерезидентами.

Валютним обмеженням, яке лишається, є встановлення граничних термінів закриття зовнішньоекономічних контрактів. За операціями з експорту та імпорту товарів вони становлять 365 календарних днів. Обмеження не поширюються на порогові фінансові операції. Також виключення передбачені для певних галузей економіки та експорт-імпорту окремих товарів, робіт, послуг. Вони стосуються суб'єктів космічної діяльності і літакобудування, оборонної, медичної, спортивної сфер діяльності, імпорту туристичних послуг та експорту інших послуг, окрім транспортних та страхових.

Подальшій розбудові валютного ринку на ринкових засадах сприятиме укладання форвардів під будь-які операції і валютних свопів, скасування вимоги купівлі іноземної валюти лише під зобов'язання, а також обмежень щодо розрахунків за валютними ОВДП у валюті. Зазначений захід із лібералізації позитивно впливе на інвестиційну привабливість активів у гривні для банків-нерезидентів та їх клієнтів, стимулюватиме конкуренцію на міжбанківському валютному ринку, збільшуватиме ліквідність банківської системи. НБУ проводить поетапну планову роботу з поступового скасування вимог для юридичних та фізичних осіб-підприємців щодо купівлі іноземної валюти лише під зобов'язання. Лібералізація умов купівлі іноземної валюти суб'єктами господарювання значно розширить їх можливості в частині управління ризиками і прибутковістю.

Таким чином, лібералізацію валютного регулювання в Україні пропонується визначити як процес поступової відміни валютних обмежень в умовах проведення НБУ політики інфляційного таргетування і плаваючого курсоутворення, мінімальної достатності валютних інтервенцій на шляху руху до кінцевої мети – забезпечення вільного руху капіталу і відкритості фінансових ринків за умови адаптивного використання інструментів захисту національної економіки у кризових ситуаціях.

В основі лібералізації лежить кардинальна зміна принципів на діаметрально протилежні, які в окремих сферах валютного регулювання описуються теоретичними конструкціями, представленими такими антагоністичними словосполученнями: глобальний принцип (заборона всього, що прямо не дозволено – дозволено все, що не заборонено); отримання дозволу НБУ на проведення валютних операцій суб'єктами валютного ринку (обов'язкове – заміна дозволу інформуванням); пріоритет методів регулювання валютного ринку (адміністративні – ринкові); інвестування українськими резидентами за кордон (заборона без ліцензії – вільне інвестування у будь-які інструменти); наявність правил для нерезидентів (спеціальні – загальні з резидентами).

Список використаних джерел:

1. Яременко О.О. Лібералізація валютних відносин: історичні передумови та прояви в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 22. С. 77–81.
2. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19?find=1&text=%D0%BE%D0%B1%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D0%B5%D0%BD#w1_1
3. Про затвердження Стратегії валютних інтервенцій Національного банку України : Рішення Правління Національного банку України від 29 грудня 2020 року № 769-рш. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Decision_29122020_769-rsh

Ярова О.А.

здобувач,

Київський університет ринкових відносин

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЕНЕРГЕТИЧНОГО СЕКТОРУ

У сучасній економіці однією з функцій держави є компенсація диспропорцій в ринку. Структурованість економічного простору зумовлює нерівномірний розвиток секторів національної економіки, що, в свою чергу, є основою для виникнення цих самих «провалів».